

«El Pepito de la sorda»: un riudomenc poc comú

Carles Martí i Martí

«Això ho trobareu de seguida: a la carretera del Mas Blanc, després dels alemanys, el tercer «entradero», un caminal i un mas que estic fent...» Vàrem comptar el primer, el segon, ens vàrem passar el tercer i més avall haguérem de preguntar: «mireu, a mà esquerra més amunt del tomb», va contestar el nostre guia. Hi arribem, estacionem el cotxe, presentacions, acomiadament del gendre i nét, ens asseiem, obrim la «cassette», «home, si no ens han d'agafar...», és que és millor, de totes formes no es preocupi, ... «bé, jo ho deia perquè hi ha gent molt dolenta, *me* no m'importa»; «doncs què em voleu preguntar?» voleu dir que això té importància?»; home, per la nostra generació, molta, ja sap que som del CERAP i que volem conèixer la nostra història, tota, no solament la que ens han explicat, homes com vós sou de gran vàlua, sinó sembla que aquí tothom era tradicional, de dretes de tota la vida, tanmateix això no és veritat; «mireu jo sóc demòcrata, que tothom pensi com vulgui, però en aquest poble en van passar de molt grosses, espero que ara amb el Rei i tot això...», «encara que si els militars...»; home ja ho heu vist com s'ha acabat el 23-F, sembla que anem pel bon camí.

Aquest home alt, ben fornit, cabell blanc, ulleres fosques que amaguen un defecte ocular, de bona contextura malgrat el pas dels anys, «el sord» o «el Pepito de la Sorda», republicà, d'esquerres, refugiat polític, mirat encara amb recel pel poble, d'història intensa i agitada... el tenim al davant, i hem de confessar el tremolor interior que teníem tots, una barreja d'admiració, reverència i vergonya. És l'aurèola que rodeja aquests homes ocults, fins al 75, i postergats a no parlar, a no sentir-se, i a passar pel costat dels altres de la seva generació, que se'l treien del damunt amb aire commiseratiu, tot dient: «és lo de la Sorda, viu a França i ve

de tant en tant, era *roig*, coses de la guerra...» i tu sabies o endevinaves que una part de la història del poble, que bona part de la veritat d'aquells anys s'anaven escoltant, i que amb el pas dels anys cada vegada es feia més difícil, que per damunt d'explicacions interessades per a sortir del pas, les de la majoria per a no complicar-se la vida, a fi de comptes ja fa cinquanta anys, i tampoc no cal remenar-ho més; un poble es quedava afixat, hipotecat per un passat intens on es van manifestar sincerament, visceralment i violentament els odis i les rancúnies acumulades d'aquells temps quan el senyor X ordenava qui, com i quan hom s'havia de casar, de viure i de votar, quan cultura no era llibertat, sinó submissió a les idees i creences, normes de conducta i del que no s'ha de fer, dictades des de la trona, per un home ennegrit i gastat, pel qui l'ordre de la natura era les naturals diferències, la submissió. I els càstigs que tot un poble fidel assentia públicament i així es comportava, malgrat idees forasteres i antinaturals propagades pels ateus i anticlericals que llegien llibres prohibits, que anaven a Reus a escoltar no sé qui de Barcelona i esperaven un dia per a poder-ho dir tot davant de la gent, aquesta seria la seva venjança... i també la seva perdició, car tants anys de co-bejar la venjança sincera, no es van recordar de pensar que la paraula es limitada i el poder es silent, i una vegada ho ha buidat, s'ha esfogat, el silenci dels poderosos acaba imposant-se. Aquestes reflexions ens fèiem mentre observàvem el nostre interlocutor assegut davant nostre picant amb una mà damunt la taula de fusta, mig nerviós, tal vegada desconfiat i disposat que li preguntéssim, «que jo procuraré contestar, sense ofendre ningú, perquè encara hi ha gent viva i ja sabeu... la tranquil·litat és molt important», naturalment li vàrem contestar —no volem causar-li problemes...

«Jo vaig nèixer a Riudoms, a l'any 1910, i el meu nom és Josep Caparó i Mallafré, sóc fill únic d'una família del poble. El meu pare era carreter i feia el transport de passatgers de Riudoms a Reus, i això li permetia fer de comerciant, com els meus parents. A Reus primer hi anava amb carro i després es va comprar un cotxe, vivíem a «Cal Capdevila, a la cantonada de Cal Timbaler, a la casa dita dels Platxats al capdavant del poble davant de la carretera, allí teníem una Fonda, amb estables per a cavalleries, i de tot això anàvem vivint. Posteriorment vàrem agafar amb arrendament el Cafè dels Republicans, a la Plaça Petita, avui dit el Bar del Perla.

«La meva família era gent normal del poble, el meu pare era el gendre de Ca la Borrassa, i jo sóc cosí dels Mallafré, que sempre hem estat molt units, tal com després us explicaré.

«La meva infància es va desenrotllar com tots els xiquets del poble, recordo haver estat tres o quatre mesos malalt perquè vaig quedar tocat i el metge em va recomanar molt d'aire i sol, per cert que em va curar el Dr. Salvador Vilaseca, —sabeu qui vull dir, oi?—. Recordo que de molt petit vaig anar a “estodi” a Reus, anava al Col·legi del Sr. Cros, —que, on era això?— al carrer Major, al costat de l'Església de Sant Pere, una

MERCAT DE REUS

PREUS A L'ENGROS DEL DIA 17 DE FEBRER DEL 1936
FACILITATS PEL COL·LEGI OFICIAL D'AGENTS COMERCIALS DE REUS

Fruits

Avellana gra 1. ^a	124	pts. els	41'600	qg.
» » petita	117	» » » »	» »	» »
» crosta negreta	75'	» els	58'400	»
» crosta comú	73'	» els	» »	»
Ametlla molla	65'	» els	50'400	»
Ametlla gra llarg ga.	378	» els	100	»
Id. id. id. petit	36 ^o	» els	» »	»
Id. id. esperança 1. ^a	360	» els	» »	»
Id. id. esperança 2. ^a	345	» els	» »	»
Id. id. comú país	310	» els	» »	»
Id. id. comú Aragó	350	» els	» »	»
Id. id. marcona grossa	390	» els	» »	»
Id. id. id. propietari	360	» els	» »	»

Vins

Vi blanc camp	a 8'50	raals
» negre camp	a 8'50	»
» blanc Conca i Urgell	a 8'50	»
» rosat	a 8'25	»
» negre	a 8'25	»
» negre Priorat sec	a 9'50	»
» negre Priorat amistelat	a 11'	»
» blanc Ribera Ebre	a 9'	»
» negre Ribera Ebre	a 9	»
» blanc Mancha	a 9'25	»
Mistela blanca	a 12'50	»
» negra	a 14'	»
Most blanc ensofrat	a 9'50	»
» negre ensofrat	a 9'50	»
Preus per grau i carga	121'6	litres franc
Reus.		
Alcohol Industrial 96/97 ^o	250	pts.
» Refinat vinic 96/97 ^o	248	»
» Destilat 95/96 ^o	238	»
Preus per hectolitre franc		Reus.

Garrofes

Garrofes quintà de 40 quilos 5'75 pts.

Cereals - Farines - Despulls

Blats de força	els 100 ks. a	53	pts.
» comarca		45'	»
Farines de força		69'	»
» corrents		62	»
Farineta sac de 60 kg.		39'	»
Tercerilla		28'	»
Trits		27'	»
Segò		30'	»
Ordi		31	»
Civada		36'50	»
Faves		47'	»
Favons		49'	»
Moresc (blat de moro)		38'50	»
Guixes		41'	»
Vesses		46'	»
Erp		40'	»

Olis d'oliva

Reus Superior 1. ^a de dècimes	ptes. 160	qs
Id. id. » 2. ^a de 1 a 2. ^a	143-147	»
Id. id. fluixos	5 ^o	131-
Urgell Superior	dècimes	160-
Tortosa corrents	5 ^o	134
» Pi	3 ^o	137-
» Superior	2 ^o	140-
» Extra	1 l[1]	145-
Aragó Fi	dècimes	160-

Productes avícolas

(VENDA AL DETALL, *)

Ous del dia (extra)	3'25	ptes. dotzena
» » (gros)	3'	» »
» » (corrent)	2'75	» »
» » (petit)	2'50	» »
Pollastre tendre	6'	ptes. quilo
Gallina	5'	»
Capó	0'	»
Gall dindi	0'	»

* Dades facilitades per l'Associació d'Avicultors de la Cambra Agrícola de Reus i Comarca.

Anunci dels
preus del mercat
de Reus,
corresponents al
17 de febrer de
1936, publicat
al Diari de
Reus dos dies
després.

plaça petita, que hi ha més avall del Centre de Lectura, eh?, de més gran em varen portar a l'Institut de Reus, sí, aquell de la Plaça d'Hèrcules. Recordo que el meu pare em portava amb la tartana i —mai no dirieu qui era el company de viatge?, home, no, doncs el senyor Tomàs Llecha!, què us sembla?. Allà vaig estudiar uns Cursos de Batxiller, i per culpa de posar-me malalt (tal com us he explicat), ho vaig deixar i vaig entrar a ajudar al meu parent Joan Mallafré, li portava els comptes i anàvem junts amb el camió seu, car ell era comerciant.

«Més endavant en tenir el Bar dels Republicans, i junt amb el meu pare feia de cafeter i amb el nostre cotxe, el taxi de Riudoms, i així fins que em vaig casar.

«Que quines escoles hi havia al poble?», home: n'hi havia una de privada que la regentava el Sr. Amado Mestre, el pare de l'Elias, sí, estava al pati de les monges, no sé quants n'hi anaven...». L'escola pública esta a l'entrada de l'Ajuntament, als baixos, el mestre li déiem Sr. Joan, no sé el cognom; tothom anava a col·legi, sí, era el més normal, encara que durava poc, perquè en ser una mica grans, ja anaven cap al mas i per no perdre cursos es feien repassos nocturns per als més grans, a la vegada no es perdien jornals, i ja sabeu a aquest poble...!. També hi havia les Monges no recordo des de quan hi eren, *me* van durar fins a la Revolució, hi havia un parvulari amb xiquets i xiquetes, i de més grans només xiquetes, per cert jo tenia una tia monja d'aquestes —de la Consolació— «això, i ves per on quan va esclatar la Revolució em va trucar des de Sant Mateu (Castelló) i la vàrem recollir a casa meva, ja ho veus!.

«Al poble hi havia el Centre Autonomista Republicà, el Bar dels Republicans, sí, em sembla que es va fundar el 1890 i escaig, érem republicans del Pi i Margall, que després es van unificar amb Esquerra Republicana de Catalunya. Al primer pis hi havia una biblioteca i sala de reunions. Jo vaig ser Secretari del Centre fins que vaig anar al front; el llibre d'actes?, sí, jo les feia, no sé si es conserva, abans d'entrar els nacionals es va cremar tot, ja us podeu pensar perquè; si hi havia gent coneguda i tant! i també una personalitat com el cèlebre banquer Lluís Massó, fill del poble.

«Quan va plegar el pare, el vàrem deixar al Jaumet Estela, i aquest al Joan Ferré —Joan de la Sènia— que a l'entrada dels nacionals el van represaliar, el va tenir 2 o 3 anys, que qui era? era ferrer, mosso del Melitó Ferré a la farga de la carretera.

«No vaig fer el servei, no, —per excedent de quota— «per número alt, —per què no en sobraven— no, per número, per número —ah! ja—. Em vaig casar el 15 de juny de 1936, un més abans de la Revolució, amb la filla de Cal Feliu del Joan Cros, vaja!, i com aquell que diu ni vaig tenir temps d'escalfar el llit, ja ho veieu!. Llavors treballava a l'Ajuntament, feia d'auxiliar del secretari Sr. Teodoro Domingo, aquell del carrer Major, feia molts anys que hi era, d'abans de la República, molt de temps. Home, m'hi va posar l'Alcalde, sí, del Comitè d'Esquerres, ell després es va retirar i en va venir un altre de forà. A l'any 1937 neix la meva única filla, i recordo que les bombes petaven tan a prop que ens havíem d'anar a amagar a l'Hort del Camp, en aquella època vivia al carrer de S. Antoni a ca la Tiana». Tanmateix una vida ben normal i per tractar-se de Riudoms, diríem que era de casa arreglada, menestral amb estudis. Sociològicament no el podem incloure com un treballador de la terra o del comerç, era gairebé un professional autònom. Gairebé hem tingut la primera decepció, ho hem de confessar: esperàvem un pagès rabassaire, cremat pel sol i les males collites que s'hauria assembletat més al nostre heroi de somnis; vet-ho per on ens surt gairebé un privilegiat en un poble de pagesos).

EL RIUDOMS D'ABANS DE LA GUERRA

«Home, sí, que n'hi havien: jo recordo el Centre Riudomenc on hi anaven els menestrals, a Cal Gallissà, que també li déiem el «café dels senyors», a Ca l'Eloi, on es reunien els carlins, com podeu veure la cosa anava molt repartida, segons cada estament social.

«De Sindicats (Cooperatives avui) ni havia dos: el de Cal Gallissà que agrupava els senyors i treballava molt i el Sindicat dels pobres on hi anava tothom, que era a la carretera, al magatzem de Cal Cros, al Garatge del Molons.

«I encara m'he deixat el Casino o Sindi- 29

Anunci d'un xarop medicinal publicat
a la premsa de Reus.

He salvado mi juventud.

Estuve envejecida y extenuada y si ahora poseo las energías juveniles, esa restauración la debo al

Jarabe de **HIPOFOSFITOS SALUD**

Poderoso reconstituyente
aprobado por la Academia
de Medicina por su eficacia
contra la

ANEMIA

Puede tomarse en todo tiempo. No se vende a granel.

**LAXANTE
SALUD**
Suavísimo contra
estreñimiento.
Grageas en cajitas.
Pídanse
en farmacias.

cat dels Pagesos, que en va ser President el "Pep Buenas".

«La vida comercial es completava amb dos comerciants, el "Barraquet" que comprava avellanes i el de la "Borrassa" que tenia premsa, comprava avellanes, venia adobs, etc. Recordo que un sac valia entre 8 i 12 duros i els jornals es pagaven entre 6 i 7 ptes... I també el "Xarrinet" que tractava amb vi. Sí, home, el capellà es deia Mn. Francesc Duch, un cacic, junt amb l'alcalde i el metge, i les "cases bones", sí... ho dominaven tot, "me" feien el que volien. Recordo que a les eleccions de la Monarquia els Alcaldes sempre eren molt "justets" i estaven al servei dels senyors, era normal la compra del vot a través de jornals o per portar la terra, tothom era de dretes, i com que la majoria era mitger, amb petits trossos de terra, ja us podeu imaginar!. Home l'epoca més descarada va ésser la del Primo de Rivera, 30 allí van fer el que van voler!.

«Però va arribar l'abril del 31, sí, encara no s'ho deuen explicar!. La gent va quedar escaldada després de la Dictadura, hi havia ànims i els cacics es van espantar, i no van fer pressió, no, es va votar i van guanyar les esquerres, el Rei va haver de marxar, i jo quan vaig saber que guanyàrem vaig fer un salt de dos o tres metres, vàrem treure la bandera republicana al balcó, sí, i tant!, d'Alcalde va sortir el Sebastià Hortonedà, el van nomenar alcalde d'ofici, era una bona persona, i ho vàrem celebrar amb una manifestació per tot els carrers del poble, tot el Comitè d'Esquerres, amb la Banda de Música i la bandera amb les atxes, tots alegres i contents. També van sortir de regidors el Salvador Foterri, el Ventura Angelica, el Peret Angelica i el Ton de la Secallona. Sí, va durar tota la nit, quina nit!. Per cert aquella bandera té història, la vaig aconseguir amagar i encara la tinc! mireu si n'ha passat de temps.

«De votar republicà va votar gent de to-

ta manera, sí, molt barrejat era un sentiment de llibertat. L'Alcalde Hortonedá, ho va fer bé, però es va deixar "portar" per la dreta i el vàrem substituir pel Juanito Mallafre».

ELS FETS D'OCTUBRE DEL 34

«Què voleu dir el vaixell de Tarragona. Home, allò va venir que a les eleccions van tornar a guanyar les dretes, i van posar l'alcalde al Jaume Domènech. Al vaixell hi van anar el Ramon Nuet, el Minguet del Forn, el Minguet Montserrat, el Pitou, el meu pare, vaja, tot el Comitè de Riudoms; també el "Juanito" Mallafre, crec que eren en total uns 14.

«Allò va passar perquè les dretes volien tornar a manar, i nosaltres vàrem estar al costat del President de la Generalitat. L'Alcalde els va denunciar a la Guàrdia Civil i els van portar detinguts a Tarragona, acusats de revolucionaris, i van anar a les cases a buscar-los».

LA VICTÒRIA DEL FRONT POPULAR I EL DINOU DE JULIOL

«Va guanyar el Front i va sortir d'Alcalde el Ramon Nuet, jo vaig entrar d'auxiliar el 24.7.36 cridat per l'Alcalde per a controlar el Secretari que era un home gran, tenia 70 anys, feia més de 40 que hi era, era el Teodoro Domingo. Home, l'Alcalde em tenia confiança i allí hi vaig ésser fins a l'octubre del 37 que em vaig incorporar al front, a Cartagena, a la Base Naval com a guardamarina, amb la meua lleva.

«Només recordo d'haver viscut aquell any, sí, perquè després gairebé no hi vaig viure, tret d'alguna escapada. El dia de la Revolució, el 19, no hi va haver gaires incidents al poble, el sergent de la Guàrdia Civil era un home addicte i no va passar res. La gent de dretes tampoc no es va bellugar i va prendre precaucions al veure el caire que prenia el país. A mi em va tocar fer un mal paper, ja que els de l'Esquerra per evitar que el PSU es descontrolés em varen demanar que em fes passar per un d'ells i poder controlar tot el que pensaven fer, em varen nomenar Secretari Local de la UGT. Allò de la crema de l'Església, va ésser manat al Comitè Local⁽¹⁾, però només es tractava d'arreglar quatre bancs i altres coses de l'Església, apilar-ho a la plaça i fer-ho cre-

mar, però quan tot estava a punt van venir els de Tarragona i van manar tornar a posar-ho tot a dins i van calar foc a l'Església i van fer caure les campanes. Sí, es va matar gent, no ho sé quants... vuit o deu, però la majoria d'elles no eren "peixos grossos", sinó que van donar la cara en un moment donat i els van passar a buscar, també és cert que es va aprofitar per rancúnies personals, ... Venien el Guàrdies d'Assalt de Tarragona i els portaven als afores... per les cunetes... Entre la mateixa gent d'esquerra també hi havia revenges personals, abusos de poder, per corrupció. Jo mateix, en vaig sofrir les conseqüències, quan van fer pujar els Guàrdies per a portar-me a Tarragona, sí, i em vaig haver d'empassar els papers que em podrien haver denunciat, sort que el Caporal que es deia Àngel Parreu, fill del poble, em va salvar, m'acusaven de quintacolumnista i reaccionari i de passar informació a l'enemic. Moltes rancúnies personals i els socialistes (els del PSU) tenien ganes que la revolució es notés i jo a l'Ajuntament tenia una feina molt delicada, s'havia d'anar en compte perquè si donaves la raó a uns, s'enfadaven els altres⁽²⁾.

«La gent del PSU tenien per cap el Joan Anguera "l'Esquellot", el Muntané, el Ven-

tura Junivart, l'Anton "Pimpano" (un bon xicot que mai no s'havia posat en res, va ésser Delegat d'Abastiments, va morir desterrat per la zona de Barcelona).

«Ja us he dit: l'explicació és el ressentiment dels Fets d'Octubre, que per als del vauvell s'hauria pogut acabar amb el desterrament al Sàhara o la mort. No ho entenc que per portar una política d'esquerres els altres ens volguessin tant de mal. La repressió del Comitè Local va ésser indiscriminada i mal dirigida doncs o es va matar innocents perquè no s'amagaven de les seves idees, o es va matar gent per rancúnia i gelosies, per revenjismes. Però els inspiradors, els caps de la quinta columna, ni els van trobar ni van sortir. No agrada recordar-ho, va ésser llastimós».

AL FRONT I EL FINAL DE LA GUERRA CIVIL

«Vaig anar a Cartagena a la Infanteria de Marina, sí, allí a través d'influències, vaig fer-me xofer d'un Comandant de Marina i destinat a Barcelona. Hi vaig estar sis mesos, a la Base Naval de Barcelona, traslladava el Comandant de la Base al Tibidabo on tenien la Residència. Un bon home, el Comandant, era feixista, "me" jo ho sabia, li van prendre el cotxe i el van retornar al Front. Llavors jo vaig retornar a Cartagena a la Base i allí entre viatges de Cartagena a Madrid vaig veure el final de la guerra en veure arribar la Flota dels "nacionals". Vaig sortir xiulant, no em vaig lliurar, sabia que m'enviarien a Riudoms i allí tenia la mort certa. O sigui que em vaig vestir de paisà i esperar uns deu dies amagat, per por dels moros que ho robaven tot. D'allí vaig saltar a València, també amagat anava a menjar a l'Auxili Social i vaig aconseguir un salconduit per a Reus, un cop a Reus, vaig ésser informat per la família de com anaven les coses a Riudoms i em van aconsellar que marxés. Em van explicar que el nou alcalde posat pels nacionals era l'Albert Font, un home de dretes i que feia costat als senyors. Dels altres "concejales" ara no ho recordo.

«La repressió de les dretes va ésser igual de discriminatòria, també van rebre els innocents, ja n'hi ha de casos...! com el del pobre Tomàs Xa... Home, les esquerres van pagar 32 les animalades que havien fet, es van deixar

portar per les dretes que els excitaven... i sense cap preparació i cultura, ja em direu què es pot fer!».

«Me'n vaig tornar a València, hi vaig romandre fins l'any 40 i em vaig escapar cap a Saragossa, d'allí a Barcelona on hi vaig viure fins al 41, i en sortir malament allò del Companys me'n vaig anar cap a França.

«Em vaig escapar de València perquè em vaig trobar de cara a la filla del Sentís, sí home, aquella que a son pare el van afusellar i que després es va matar amb moto, doncs l'endemà ja em buscaven per València i vaig sortir xiulant cap a Barcelona i m'hi vaig tornar amargar».

«A França, fins l'entrada dels alemanys, vaig estar amb els refugiats a Canet-Platja, però a la invasió em va agafar por i vaig sortir escapat, ells (els alemanys) miraven els papers i els espanyols se'ls enduien als camps de concentració. O sigui que vaig tornar, clandestinament, a Barcelona, feia de drapaire, em deia Joan Sans, era el meu nom perquè no em reconeguessin, sí, vaig falsificar la cèl.lula d'un de Guimerà que va morir abans. Vivia a Sta. Coloma de Gramanet, en un mas o barraca a la falda de la muntanya. Cada dia travessava el Besós, no, la barraca me l'havien deixada⁽³⁾, n'hi vivien d'altres, com jo, amagats, després vaig cridar la dona i la criatura. Feia de tot, comprava i venia mobles vells, draps, de tot.»

«I així fins l'any 45, quan un dia en passar per la Caserna de Sant Andreu en fixar-me al canvi de guardia, vaig veure que els soldats ja no aixecaven al braç i vaig pensar que alguna cosa passava i em vaig assabentar que la Guerra Mundial s'havia acabat. Vaig pensar: ara, em pelaran!, perquè fins ara havia tingut sort, però no se sabia... I vaig marxar a França un altre cop. En entrar a França per Bourg-Madame em presento a la Gendarmeria i em conduïren a Perpinyà i com que era refugiat em van fer el judici a Prada, allí vaig tenir la sort de poder parlar amb Pau Casals, que gràcies al seu ajut em trobà un advocat». El condemnen a una multa que la paga a terminis, i d'allí a Gimond (Depart. GERS) on un amic seu li aconsegueix feina de granger. Més tard es trasllada al poble⁽⁴⁾ i es dedica a adobar pneumàtics, mentrestant la seva dona torna a Riudoms amb la filla i aconsegueix que el seu pare passi clandesti-

EL COMITÈ D'ALLIBERAMENT DEL PRESIDENT COMPANYS

«El President pres pels alemanys i deportat a Espanya, va ésser empresonat al Castell de Montjuïc, jo per aquell temps estava a Barcelona amagat i en contacte amb el Comitè Clandestí d'ERC, juntament amb l'Emili Sentís (Serenet) també amagat a Barcelona i que formava part del Comitè Clandestí. La nostra missió havia d'ésser l'alliberament d'en Companys un dia abans de la data de l'execució. Ens vàrem preparar durant dos mesos, ens reuníem al Poble Nou, prop del Camp de la Bota, jo em cuidava de recupear armes velles abandonades o de comprar-les, ja que el meu ofici era drapaire, i estava en contacte amb un tal Lluís que era armer, en un soterrani a casa seva, jo les hi portava i ell les arreglava i les posava en circulació».

«Devíem ésser uns 50 o 60, no, jo no els coneixia tots, ni de bon tros, estàvem organitzats amb cèl.lules, i només érem uns quants. No, no sabia qui manava, allò era molt secret.

«Va ésser un delator qui ho va fer saber a la policia. Sí, li va donar els noms i se'n va anar tot a rodar. Va ésser una llàstima!»

nament a França i ho fa amb un autocar de músics que anaven a França.

EL RETORN A CASA. EL FUTUR

«El meu pare va morir a Gimond⁽⁵⁾ i allí va quedar enterrat. Jo vaig esperar que passés tot. Recordo que el Santiago de la Serra em va avisar que vindria a buscar-me perquè em va dir que no passaria res⁽⁶⁾, però no va ésser fins l'any 1975 pel Decret de Depuració de Delictes Polítics, quan vaig anar al Consulat i em varen donar passaport. De la tornada recordo només la topada al Casino amb el Barraquet, «si recordes allò, si recordes això...» jo li vaig contestar que tots n'havíem passat massa i més valia deixar-ho...

«El món va malament... massa armes i guerres. El poble sempre ha estat igual només es preocupa de les collites i de les coses d'avui... el demà no té importància, la cultura tampoc no en té, d'importància, sempre s'ha assenyalat la gent pel seu color i perquè vagin d'acord amb els interessos dels més influents, si no ho fas així caus de la gràcia!»

«Cap més dictadura: ni vermelles ni negres, llibertat sempre!. Sí, jo sóc d'ERC i ho continuaré sent».

NOTES

(1) La versió oficial del Comitè Local de Salut Pública és que varen rebre instruccions del Comitè de Soldats i Obrers de Tarragona, que era la instància repressiva més important de la «província» i la que or-

denava i portava a terme les accions. Si no es complien les seves ordres se n'encarregaven de fer-ho ells mateixos i es temia per les conseqüències que això pogués portar. Pel que sembla a Riudoms no se'n van fiar i ho van fer directament.

- (2) El Josep Caparó també va ésser nomenat Delegat del Comitè Local d'Higiene (el nom concret no ho recorda) i com a tal era l'ajudant o auxiliar del metge del poble, el Sr. Castro.
- (3) La barraca o maset se la va deixar un funcionari de presons que treballava a la Model de Barcelona, ell, perfectament suplantat, li feia treballs de pagès o del que li demanés, cosa que li obligava a deixar-li la clau i com que no sospitava qui era, finalment es va quedar a viure allí.
- (4) Volem fer constar que malgrat el caràcter sintètic que té aquest article s'ha de ressaltar les vicissituds que varen passar els refugiats a França fent tots els treballs que ningú no volia fer, cosa que recorda el nostre entrevistat i que abreguem per no fer-ho més llarg. Com a mostra direm que durant una temporada portava un camió ple de dinamita que servia els barreners que dinamitaven una muntanya.
- (5) El seu pare es deia Josep Caparó i Coll, va ésser un republicà notable i Delegat d'Ordre Públic a Riudoms durant la Revolució, pertanyia com ell a ERC.
- (6) Oficialment va retornar després de la mort d'en Franco com la majoria dels refugiats, ja que la seva desaparició va ésser un moment esperat i que significava (per a ells) la fi de la Guerra Civil. Però anteriorment les visites a la família eren regulars, encara que extraoficials, després amb una situació ja més regularitzada es preocupa dels litigis que tenia pendants: recuperació de propietats que li havien estat expropiades i fer valer els drets a pensió, que com molts republicans, han hagut (i han) de lluitar perquè els siguin reconegudes.

EQUIP D'HISTÒRIA ORAL de la Secció d'E.H. i S. - CERAP

Per la transcripció:
Carles Martí i Martí 33